

پژوهشی پیرامون میزان بهره‌مندی مردم شهر بجنورد از مطبوعات

فاطمه زارع^۱

چکیده

هدف پژوهش حاضر پی‌بردن به میزان بهره‌مندی مردم شهر بجنورد از مطبوعات است. این طرح به روش پیمایشی و با استفاده از پرسشنامه انجام شد و داده‌های آن گردآوری شده بوسیله نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. از مهمترین نتایجی که به دست آمد این بود که ۴۵/۴ درصد افراد با سواد ۱۵ سال به بالای شهر بجنورد به مطالعه مطبوعات علاقه‌مند هستند. در عین حال مهمترین دلیل عدم مطالعه گسترده روزنامه در بین شهروندان بجنوردی، دیر رسیدن روزنامه به سطح شهر و توزیع نامناسب آن بوده است. روزنامه خراسان بیشترین استفاده‌کننده را داشته است و زنان و مردان در خصوص مطالعه روزنامه و مجله متفاوت عمل می‌کنند، مردان بیش از زنان به مطالعه روزنامه علاقه‌مندند و زنان بیشتر به مطالعه مجله می‌پردازند.

مقدمه

اهمیت و جایگاه مطبوعات در جامعه امروزی:
مطبوعات با سیل اطلاعات و اخباری که بسوی جامعه سرازیر می‌کنند، مغزها را برای اندیشیدن تحریک کرده و آنها را از حالت انفعالی بیرون می‌آورند. مطبوعات خلاق و فعال می‌توانند راه را برای تحولات جامعه هموار کنند و زمینه را برای تغییر آماده نمایند. با توجه به تغییرپذیری دائمی جامعه، نقش مطبوعات نه

^۱ - عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بجنورد

===== پژوهشی پیرامون میزان بهره‌مندی مردم شهر بملورد از ...

تنها بیان این تغییرات و تجزیه و تحلیل آنهاست، بلکه آماده ساختن اذهان برای پذیرش این تغییرات است.

در جهان امروز که اطلاعات و دانش از منزلت و پیشتازی منحصر به فردی برخوردار است، مطبوعات بعنوان مهمترین وسیله ارتباطی به شمار می‌روند. این رسانه مورد توجه حاکمان و صاحبان اندیشه، بنگاههای اقتصادی و هر فردی که توانسته باشد زمانه خود را حتی به میزان محدودی درک کرده باشد، قرار گرفته است.

مطبوعات ضمن اینکه وسیله انتشار خبر و پیام هستند، یک مکانیسم بازخورد قوی و سریع برای دریافت عکس‌العملها و انتقال آنها به مقامات است. تصمیم‌گیران از طریق مطبوعات می‌توانند به آثار و نتایج تصمیمات و سیاستهای خود پی ببرند و به کمک مطبوعات ارزیابی واقع‌بینانه‌ای از این عکس‌العملها انجام دهند و بر اساس آن، در هدفگیری‌های خود تجدیدنظر نمایند.

تحقیق در حوزه مطبوعات سابقه‌ای طولانی داشته و در بیشتر جوامع معمول است. در این عرصه، مطبوعات از جنبه‌های گوناگون مورد بررسی قرار می‌گیرند زیرا هدف هر تحقیق می‌تواند متفاوت باشد. در این پژوهش، بیشتر جنبه‌های عمومی بهره‌مندی از مطبوعات (روزنامه‌ها و مجله‌ها) مورد نظر است. برخی از پژوهشهای مربوط عبارتند از:

وانتا (Wanta 1994) تحقیقی بر روی ۳۰۴ دانش‌آموز دبیرستان انجام داد و به این نتایج رسید که هر کدام از دانش‌آموزان بخشهای خاصی از روزنامه را برای استفاده ترجیح می‌دهند. این موارد عبارتند از اخبار خارجی و خبرهای کوتاه همراه با تصویر و عکس و استفاده مناسب از رنگها بر روی استفاده کنندگان اثر گذار بوده است.

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

تحقیق دیگری توسط کینگ (king, 1995) با عنوان «پیشرفت ارتباط و رضایت خوانندگان از روزنامه‌ها» انجام گرفت. در این تحقیق پیمایشی ۷۵۲ خواننده از مناطق مختلف کشور انتخاب شد.

یافته‌های تحقیق عبارت بود از اینکه رضایت خوانندگان با کمیت تصویرها در روزنامه‌ها ارتباط دارد و هر چه تصاویر بیشتر باشد رضایت بیشتر را به همراه دارد. تصاویر گرافیکی همچنین، وجود نقشه روزنامه‌ها رضایتمندی خواننده را افزایش می‌دهد. افزایش ساعت تماشای تلویزیون نیز اثر منفی بر استفاده از مطبوعات دارد.

تحقیقی در سال ۱۳۶۹ توسط مهران سهراب زاده با عنوان «بررسی بهره‌مندی شهروندان تهرانی از مطبوعات» انجام گرفت. هدف این پژوهش، بررسی مشخصات فردی و اجتماعی، انگیزه، نوع نگرش و موضوعات مطبوعات مورد علاقه گروه‌های مختلف خوانندگان تهرانی بود. این بررسی به روش پیمایشی و از طریق پرسشنامه از یک نمونه ۹۹۵ نفری از جوانان با سواد بالای ۱۵ سال در مناطق بیست گانه تهران که از سرشماری سال ۱۳۵۹ استخراج و با روش سهمیه‌ای درصدی نمونه‌گیری شده‌اند، انجام گرفت. یافته‌ها نشان داد که ۷۰ درصد از جمعیت نمونه روزنامه می‌خوانند و به ترتیب مجلات ورزشی، علمی، عمومی، سرگرم‌کننده، زنان و فرهنگی پرخواننده‌ترین مجلات هستند.

تحقیقی با عنوان سنجش بهره‌مندی شهروندان ایران از مطبوعات توسط مهران سهراب زاده در سال ۱۳۷۱ انجام گرفت. جامعه آماری این تحقیق جمعیت کلیه استانهای کشور به غیر از تهران است. استانهای اصفهان، مازندران، کرمان، آذربایجان شرقی، خوزستان، هرمزگان، باختران، سیستان و بلوچستان، کردستان، کهگیلویه و بویر احمد در نمونه آماری این تحقیق قرار داشته‌اند. حجم نمونه ۴۰۰۰ نفر است که ۲۰۰۰ نفر آن از مرکز استانها و ۲۰۰۰ نفر از شهرستانهای تابعه بودند. براساس یافته‌های تحقیق، تعداد خوانندگان روزنامه‌ها

پژوهشی پیرامون میزان بهره‌مندی مردم شهر بمانورد از ...

در میان جمعیت نمونه ۶۶/۷ درصد است. البته اکثر این افراد خواننده عنوانها و تیترهای مطبوعات هستند تا مطالب اصلی. مطابق این تحقیق، خوانندگان روزنامه‌ها ۶۵/۹ درصد مرد و ۳۳/۶ درصد زن بودند. در زمان این بررسی علاقمندی خوانندگان به روزنامه‌ها به ترتیب به روزنامه‌های اطلاعات، کیهان، جمهوری اسلامی، سلام، رسالت، همشهری و ابرار بوده است (سهراب زاده، ۱۳۷۱).

همچنین تحقیق دیگری در سال ۱۳۷۴ توسط سعید سبزیان‌فر با عنوان «بهره‌مندی شهروندان تهرانی از مطبوعات در حاشیه دومین جشنواره مطبوعات» انجام گرفته است. ارزیابی بهره‌مندی شهروندان تهرانی از مطبوعات، به روز بودن اطلاعات در این زمینه و ارزیابی انعکاس اخبار مربوط به دومین جشنواره مطبوعات از جمله اهداف این تحقیق بود. در این مطالعه از روش پیمایشی استفاده شد و ابزار آن پرسشنامه و مصاحبه بود. جامعه آماری کلیه شهروندان تهرانی ۱۵ سال و بالاتر بود. جمعیت نمونه ۱۲۰۰ نفر و از این تعداد ۹۳۱ نفر و یا ۷۷/۷ درصد شهروندان تهرانی اهل مطالعه مطبوعات هستند. خوانندگان مطبوعات از نظر سن و جنس به میزان تحصیلات، نوع فعالیت و شغل مورد بررسی قرار گرفتند.

با توجه به اهمیت مطبوعات در آگاه‌سازی جامعه و کمک به توسعه همه جانبه کشور، اطلاعات دقیق و روزآمدی در خصوص میزان علاقه و گرایش مردم بسیاری از شهرهای کشور، از جمله بجنورد که یکی از شهرهای بزرگ استان خراسان است، نسبت به مطبوعات و نیز میزان استفاده توسط قشرهای مختلف مردم و مسایل مربوط به توزیع این نوع رسانه در سطح شهر و در میان گروه‌های مختلف در دست نیست^۱. از این رو، چنانچه مسایل و مشکلاتی در این

۱- بنابر این، سؤال اصلی پژوهش حاضر آنست که مشخص کند چه رابطه‌ای میان عوامل مؤثر بر مطالعه مطبوعات و میزان علاقمندی مردم به مطالعه مطبوعات (روزنامه‌ها و مجله‌ها) وجود دارد.

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

زمینه وجود داشته باشد، می‌توان در مورد راه‌های برطرف ساختن آنها پیشنهادی را مطرح کرد.

هدف کلی این تحقیق مشخص ساختن میزان بهره‌مندی شهروندان بجنورد از مطبوعات است و اهداف ویژه تحقیق حاضر این است که میزان استفاده از مطبوعات را از جهات قید شده در مسئله تحقیق و نیز فرضیه‌های زیر مورد ارزیابی قرار دهد و مشخص سازد که مردم شهر بجنورد در شرایط کنونی چقدر از مطبوعات بهره‌مند هستند و نوع نگرش و علاقه آنها نسبت به عملکرد مطبوعات چگونه است. به منظور بررسی مسأله فرضیه‌های پژوهشی زیر تدوین گردیدند:

- ۱- بین جنسیت افراد و میزان مطالعه مطبوعات رابطه وجود دارد.
- ۲- میزان مطالعه مطبوعات با سن خوانندگان رابطه دارد.
- ۳- وضعیت تأهل در میزان علاقه مردم به مطبوعات تأثیر می‌گذارد.
- ۴- میزان مطالعه مطبوعات با سطح تحصیلات افراد رابطه دارد.
- ۵- انگیزه افراد در مطالعه روزنامه با جنسیت آنها رابطه دارد.
- ۶- انگیزه افراد در مطالعه مجلات با وضعیت تأهل آنها رابطه دارد.
- ۷- انگیزه افراد در مطالعه روزنامه با وضعیت تأهل آنها رابطه دارد.
- ۸- میزان اعتماد افراد به مطبوعات با سطح تحصیلات آنها رابطه دارد.
- ۹- میزان مطالعه مطبوعات با نوع شغل خوانندگان آنها رابطه دارد.
- ۱۰- میزان اعتماد مردم به روزنامه‌ها با میزان استفاده آنان از مطبوعات رابطه دارد.
- ۱۱- میزان اعتماد به روزنامه‌ها با جنسیت خوانندگان آنها رابطه دارد.
- ۱۲- میزان اعتماد به روزنامه‌ها با وضعیت تأهل خوانندگان آنها رابطه دارد.
- ۱۳- قیمت مطبوعات با میزان استفاده مردم از مطبوعات رابطه دارد.

پژوهشی پیرامون میزان بهره مندی مردم شهر بجنورد از ...

۱۴- دیر رسیدن مطبوعات به شهر بجنورد با میزان استفاده مردم از آنها رابطه دارد.

۱۵- جنسیت با نوع مجلات مورد علاقه افراد رابطه دارد.

۱۶- وضعیت تاهل در روزنامه‌های مورد علاقه افراد تاثیر می‌گذارد.

روش

جهت گردآوری داده‌ها از یک پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. جامعه آماری تحقیق حاضر مردم شهر بجنورد بود. و متغیرهای مربوط به آن عبارت بودند از سن، جنس، سطح سواد و نوع اشتغال مردم. برای نمونه‌گیری از جامعه آماری براساس حجم نمونه پیشنهاد شده کرجسی (Crejecie, K.V) و مورگان (Morgan, D.V) استفاده شد (دیانی، ۱۳۷۸). بر اساس حجم نمونه پیشنهادی مورگان، ۳۸۴ نفر از افراد جمعیت بالای ۱۵ سال با سواد شهر بجنورد در نظر گرفته شدند. این تعداد در هفت منطقه شهری تقسیم شدند. نهایتاً تعداد ۴۰۰ پرسشنامه توزیع گردید که تعداد ۳۸۷ نفر (۹۶/۷۵ درصد) پرسشنامه تکمیل شده دریافت گردید.

یافته‌ها

داده های گردآوری شده با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در اینجا، نتایج استخراج شده از پرسشنامه در جهت قبول یا رد فرضیه های پژوهش به ترتیب ارائه می شود. در این قسمت تحلیل کلی از وضعیت پاسخ‌دهندگان و ویژگیهای آنان ارائه خواهد شد.

۱- جنسیت پاسخگویان: ۵۱ درصد از جامعه آماری تحقیق را مردان و ۴۹ درصد را زنان تشکیل داده اند.

جدول شماره ۱ توزیع فراوانی نسبی پاسخ دهندگان برحسب جنسیت

جنسیت	فراوانی	درصد	درصد خالص
زن	۱۷۱	۴۴/۲	۴۴/۳
مرد	۲۱۵	۵۵/۶	۵۵/۷
بی پاسخ	۱	۰/۲۵	-
جمع کل	۳۸۷	۱۰۰	۱۰۰

همانگونه که در جدول بالا مشاهده می‌گردد، از میان پاسخگویان ۱۷۱ نفر (۴۴/۲ درصد) شامل زنان و ۲۱۵ نفر (۵۵/۶ درصد) مردها بودند. جنسیت یک نفر نیز به دلیل عدم قید آن در پرسشنامه نا مشخص بود.

۲- تحصیلات پاسخگویان: بمنظور تشخیص سطح تحصیلات پاسخگویان سوال ۲ پرسشنامه به این امر اختصاص داده شد. برای سطح تحصیلات ۶ مقطع مشخص گردید که در جدول شماره ۲ آورده شده است.

پژوهشی پیرامون میزان بهره مندی مردم شهر بمنورد از ...

جدول شماره ۲، توزیع فراوانی و فراوانی نسبی پاسخ دهندگان بر حسب سطح تحصیلات

سطح تحصیلات	فراوانی	درصد کل	درصد خالص
ابتدائی	۱۱	۲/۸	۳/۲
راهنمائی	۶۰	۱۵/۸	۱۷/۲
دبیرستان	۳۲	۸/۳	۹/۲
دیپلم	۱۱۲	۲۸/۹	۳۲/۳
فوق دیپلم و لیسانس	۱۱۹	۳۰/۷	۳۴/۳
تحصیلات تکمیلی	۱۳	۳/۴	۳/۷
بدون پاسخ	۴۰	۱۰/۳	۱۰۰

همانگونه که در جدول بالا مشاهده می‌گردد، در مجموع ۱۳۲ نفر (۳۴/۱ درصد) دارای تحصیلات دانشگاهی می‌باشند که رقم قابل توجهی را در میان پاسخگویان نشان می‌دهد. به این سوال ۴۰ نفر (۱۰/۳ درصد) پاسخ ندادند.

۳- وضع فعالیت یا اشتغال پاسخگویان

جدول شماره ۳، توزیع فراوانی و فراوانی نسبی وضعیت فعالیت پاسخگویان

توزیع بر حسب نوع شغل	فراوانی	درصد کل	درصد خالص
بیکار	۲۷	۷/۰	۷/۱
محصل	۶۹	۱۷/۸	۱۸/۲
دانشجو	۸۲	۲۱/۴	۲۱/۸
خانه دار	۳۴	۸/۸	۸/۹
کارگر	۲۲	۵/۷	۵/۸
کارمند	۷۷	۱۹/۹	۲۰/۳
دارای درآمد بدون کار	۹	۲/۳	۲/۴
سایر موارد	۵۹	۱۵/۲	۱۵/۵
بی پاسخ	۷	۱۸	-
جمع کل	۳۸۷	۱۰۰	۱۰۰

نتایج جدول فوق بیانگر آن است که بیشتر خوانندگان مطبوعات را قشر دانشجو با (۲۱/۴ درصد) و کارمندان با (۱۹/۹ درصد)، محصلین با (۱۷/۸ درصد)

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

شامل می‌شوند. یافته‌ها در مورد بیکاران، زنان خانه‌دار، کارگران، صاحبان درآمد بدون کار نشان می‌دهد که این انتشار نسبت به سایر قشرها کمتر است و گزینه سایر موارد که برای مشاغل آزاد، سربازان وظیفه، کارکنان فامیلی بدون مزد، در نظر گرفته شده بود را ۵۹ نفر با (۱۵/۲ درصد) تشکیل می‌دهند.

فرضیه اول: بین جنسیت افراد و میزان مطالعه مطبوعات رابطه دارد در این فرض به بررسی این رابطه پرداخته شد که آیا میزان علاقه به مطبوعات در میان زنان و مردان متفاوت است یا خیر. با استفاده از روش U مان - ویتنی (U-Man - Whitney) (پاشا شریفی، ۱۳۷۶)، به آزمون فرض فوق پرداختیم که نتایج آن در جدول ذیل آمده است.

جدول شماره ۵ نتایج آزمون یو-مان - ویتنی فرض اول

جنسیت	تعداد موارد	میانگین طبقات
زن	۱۷۱	۱۸۷/۲۳
مرد	۲۱۴	۱۹۷/۶۱
جمع	۳۸۵	
2_ Tailedp		U W Z
۰/۳۳۳۷	۰/۹۶۶۶	۳۲۰۱۶ ۱۷۳۱۰

همانگونه که از نتایج فرض فوق پیداست. بعلت اینکه $p = 2_Tailed$ Sig > 0.05 است لذا دلیل کافی برای رد فرض صفر نداشته، فرض صفر را قبول و فرض اصلی را کنار می‌گذاریم. بنابراین، میزان مطالعه مطبوعات زنان و مردان در شهر بجنورد تقریباً با هم برابر است.

^۲- کسی که برای یکی از اعضای خانواده خود که با وی نسبت خویشاوندی نیز دارد، کار می‌کند و از این بابت مزد و حقوق دریافت نمی‌کند، کارکن فامیلی بدون مزد به حساب می‌آید.

پژوهشی پیرامون میزان بهره مندی مردم شهر بمانورد از ...

فرضیه دوم: بین میزان مطالعه و سن افراد رابطه وجود دارد
تصور می‌رفت هر چه افراد جوانتر باشند علاقه به مطالعه مطبوعات بعلت
کنجکاو و فعالیتهای مختلفی که دارند بیشتر از افراد بزرگسال و میانسال باشد.
با استفاده از دستور RECODE افراد به چهار گروه ۲۰ - ۱۵،
۳۰ - ۲۱، ۴۵ - ۳۱، ۴۵ به بالا تقسیم شدند و با استفاده از روش کروسکال
والیس (پاشا شریفی، ۱۳۷۶) اقدام به آزمون فرض فوق شد.

جدول شماره ۶ نتایج آزمون کروسکال والیس فرض دوم

سن	تعداد موارد	میانگین طبقات
۱۵ - ۲۰	۱۲۶	۱۸۳/۸۲
۲۰ - ۳۰	۱۵۶	۱۷۶/۱۳
۳۰ - ۴۵	۹۸	۲۰۳/۳۸
۴۵ به بالا	۱۹	۱۹۹/۹۲
جمع	۳۶۹	
سطح معنی داری	درجه آزادی	مجذور خی(کای)
Significance	D - F	Chi - Square
۰/۳۲۲۷	۳	۳/۴۸۵

همانگونه که از نتایج آزمون مجذور کای فوق پیداست، بعلت اینکه ۰/۰۵ >
Sig است از این رو تفاوت معناداری در علاقه جوانان، بزرگسالان و میانسالان در
مطالعه مطبوعات وجود نداشته و همه این گروهها علاقه تقریباً یکسانی به مطالعه
مطبوعات داشته اند که این امر شاید از شرایط سیاسی روز و مسائل مطرح شده
در جامعه تاثیر گرفته باشد.
فرضیه سوم: بین میزان علاقه افراد و مطالعه مطبوعات با وضعیت تأهل آنها
رابطه وجود دارد.

تصور این بود که افراد مجرد به علت مشغله و گرفتاریهای کمتر زندگی،
علاقه بیشتری به مطالعه مطبوعات نسبت به افراد متأهل داشته باشند. با استفاده

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

از روش یو - مان - ویتنی به آزمون فرض فوق اقدام شد که نتایج آن در ذیل آمده است.

جدول شماره ۷ نتایج آزمون یو - مان - ویتنی فرض سوم

وضعیت تاهل	تعداد موارد	میانگین طبقات
مجرد	۲۲۳	۱۸۷/۶۷
متاهل	۱۵۷	۱۹۴/۵۲
جمع	۳۸۰	
2_ Tailedp	Z	W
۰/۵۲۵	۰/۶۳۵۷	۳۰۵۳۹/۵
		U
		۱۶۸۷۴/۵

همانگونه که از نتایج پیداست، بعلت اینکه $p = \text{Sig} > 0.5$ 2_ Tailed است، لذا دلایل کافی بر رد فرضیه صفر نداشته و این فرض مورد تأیید و فرض اصلی را کنار می‌گذاریم. بر اساس نتایج فوق، مجرد بودن و متأهل بودن افراد هیچگونه تأثیری در علاقه به مطالعه مطبوعات نداشته است. فرضیه چهارم: بین میزان مطالعه به مطبوعات و سطح تحصیلات افراد رابطه وجود دارد.

تصور این بود که افراد تحصیل کرده بخاطر دارا بودن سطح فرهنگی بالاتر بمراتب بیشتر از افراد کم سواد به مطالعه مطبوعات علاقمند باشند. با استفاده از روش کروسکال - والیس و آزمون مجذور کای به بررسی آزمون فوق پرداخته شد که نتایج آن در ذیل آمده است.

پژوهشی پیرامون میزان بهره مندی مردم شهر بجنورد از ...

جدول شماره ۸ نتایج آزمون کروسکال - والیس درباره فرضیه

سطح تحصیلات	تعداد موارد	میانگین طبقات
ابتدائی	۱۱	۱۶۵/۷۳
راهنمایی	۶۰	۱۳۰/۱۳
متوسطه	۳۲	۱۶۹/۹۴
دیپلم	۱۱۱	۱۷۱/۸۲
فوق دیپلم، لیسانس	۱۱۹	۱۹۲/۹۸
بالتر از لیسانس	۱۳	۲۲۵/۱۰۴
جمع	۳۴۶	
درجه معنی داری	درجه آزادی	مجذور خی (کای)
Significance	D.F	Chi - Square
۰/۰۰۱۶	۵	۱۹/۳۸۲۸

همانگونه که از نتایج جدول مشخص است، از آنجا که سطح معناداری آزمون مجذور کای کوچکتر از $0/05 < sig$ دلیل کافی برای فرضیه صفر داریم، یعنی معنادار بودن رابطه میان میزان مطالعه افراد و سطح تحصیلات و تأیید فرضیه محقق می باشد. فرضیه پنجم: بین انگیزه افراد در مطالعه روزنامه و جنسیت آنها رابطه وجود دارد. با استفاده از روش کروسکال - والیس به آزمون فرض فوق پرداخته شد که نتایج آن در جدول ذیل آمده است.

جدول شماره ۹ نتایج آزمون کروسکال - والیس درباره پنجم

جنسیت	تعداد موارد	میانگین طبقات
زنان	۱۶۷	۱۸۶/۱۶
مردان	۲۰۹	۱۹۰/۳۷
جمع	۳۷۶	
درجه معنی داری	درجه آزادی	مجذور خی (کای)
Significance	D - F	Chi - Square
۰/۷۰۹۶	۱	۰/۱۳۸۷

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

همانگونه که از نتایج فوق پیداست، از آنجا که سطح معناداری مجذور خی دلایل کافی برای فرض صفر نداشته، فرض صفر را قبول و فرض اصلی را کنار می‌گذاریم. این نتایج نشان دهنده معنادار نبودن رابطه فوق می‌باشد. فرضیه ششم: یعنی انگیزه افراد در مطالعه مجلات و وضعیت تأهل آنها رابطه وجود دارد. با استفاده از روش کروسکال - والیس به آزمون فرض فوق پرداختیم که نتایج آن در ذیل آمده است.

جدول شماره ۱۰ نتایج آزمون کروسکال - والیس فرض ششم

وضعیت تأهل	تعداد موارد	میانگین طبقات
مجرد	۲۱۵	۱۷۴/۵۰
متأهل	۱۴۵	۱۸۹/۴۰
جمع	۳۶۰	
درجه معنی داری Significance	درجه آزادی D - F	مجذور خی (کای) Chi - Square
۰/۱۸۲۵	۱	۱/۷۷۷۰

همانگونه که از نتایج جدول پیداست، از آنجا که سطح معناداری مجذور کای محاسباتی بزرگتر از 0.05 است. دلیلی برای رد و نادرستی فرض صفر نداشته، فرض صفر را قبول و فرض اصلی را کنار می‌گذاریم. فرضیه هفتم: بین انگیزه افراد در مطالعه روزنامه و وضعیت تأهل آنها رابطه وجود دارد.

همانگونه که در فرض قبل به بررسی رابطه جنسیت با انگیزه مطالعه مجلات پرداخته شد، در این فرض نیز به بررسی رابطه وضعیت تأهل با انگیزه مطالعه روزنامه اقدام شد. با استفاده از روش کروسکال - والیس و محاسبه مجذور کای به آزمون این فرض پرداختیم که نتایج آن در ذیل آمده است.

پژوهشی پیرامون میزان بهره مندی مردم شهر بجنورد از ...

جدول شماره ۱۱ - نتایج آزمون کروسکال - والیس فرض هفتم

وضعیت تأهل	تعداد موارد	میانگین طبقات
مجرد	۲۲۱	۱۸۹/۲۵
متأهل	۱۵۰	۱۸۱/۲۱
جمع	۳۷۱	
درجه معنی داری	درجه آزادی	مجذور خی (کای)
Significance	D - F	Chi - Square
۰/۴۷۸۵	۱	۰/۵۰۲۴

همانگونه که از نتایج فوق پیداست، از آنجا که سطح معناداری مجذور خی (کای) محاسباتی بزرگتر از 0.05 است. دلیل کافی برای رد فرض صفر نداشته و بنابراین فرض صفر را قبول و فرض اصلی را کنار می‌گذاریم. از این رو، رابطه فوق معنادار نبوده و هیچگونه تفاوتی میان انگیزه افراد مجرد و متأهل در مطالعه روزنامه وجود ندارد.

فرضیه هشتم: بین میزان اعتماد افراد به مطبوعات و سطح تحصیلات آنها رابطه وجود دارد.

سؤال این بود که آیا با افزایش سطح تحصیلات در میزان اعتماد آنان به مطبوعات تفاوت معناداری ایجاد می‌شود؟ با استفاده از روش کروسکال - والیس و مجذور کای به بررسی رابطه فوق اقدام شد که نتایج آن در جدول ذیل آمده است.

جدول شماره ۱۲ - نتایج آزمون کروسکال - والیس فرض هشتم

وضعیت تاهل	تعداد موارد	میانگین طبقات
ابتدائی	۱۱	۲۲۵/۰۵
راهنمایی	۶۰	۱۸۳/۶۰
متوسطه	۳۲	۱۶۶/۱۳
دیپلم	۱۱۰	۱۶۷/۹۵
فوق دیپلم، لیسانس	۱۱۶	۱۶۴/۴۶
بالتر از لیسانس	۱۳	۱۷۶/۴۶
جمع	۳۴۲	
درجه معنی داری	درجه آزادی	مجذور خی (کای)
D - F Significance	Chi - Square	
۰/۴۱۸۰	۵	۴/۹۸۲۶

همانگونه که از جدول فوق پیداست، از آنجا که سطح معناداری مجذور کای محاسباتی بزرگتر از 0.05 است، لذا دلیل کافی برای رد فرض صفر نداشته، از اینرو رابطه فوق معنادار نمی باشد.

فرضیه نهم: بین میزان مطالعه مطبوعات و نوع شغل افراد رابطه وجود دارد.

تصور این بود که نوع شغل افراد در مطالعه مطبوعات و کسب اخبار و اطلاعات تأثیر دارد. برخی از مشاغل مانند پزشکی، مهندسی، داد و ستد و بازرگانی و ... نیاز به اطلاعات و اخبار جدید دارند و مطبوعات نیز یکی از رسانه هایی است که این اطلاعات را در دسترس افراد قرار می دهد. در این تحقیق، مشاغل به ۸ گروه شغلی طبقه بندی شد. با استفاده از روش کروسکال - والیس و محاسبه مجذور کای به بررسی رابطه فوق اقدام شد که نتایج آن در ذیل آمده است.

پژوهشی پیرامون میزان بهره مندی مردم شهر بجنورد از ...

جدول شماره ۱۳ - نتایج آزمون کروسکال - والیس فرض نهم

میانگین طبقات	تعداد موارد	شغل
۱۳۶/۱۷	۲۷	بیکار
۱۸۹/۵۴	۶۹	محصل
۲۰۱/۷۴	۸۲	دانشجو
۱۵۱/۳۷	۳۴	خانه دار
۱۸۲/۱۸	۲۲	کارگر
۲۲۹/۳۷	۷۷	کارمند
۱۷۵/۷۸	۹	دارای درآمد بدون کار
۱۷۴/۸۲	۵۹	سایر موارد
	۳۷۹	جمع
مجذور خی (کای) Chi - Square	درجه آزادی D - F	درجه معنی داری Significance
۲۳/۰۳۱۰	۷	۰/۰۰۱۷

همانگونه که از نتایج جدول فوق پیداست، از آنجا که سطح معناداری مجذور کای محاسباتی کوچکتر از 0.05 است، لذا دلیل کافی برای رد فرض صفر در اختیار داشته، فرض صفر را رد و فرض اصلی مبنی بر تفاوت میزان مطالعه در گروههای شغلی تأیید می شود.

فرضیه دهم: بین اعتماد مردم به روزنامه‌ها و میزان استفاده آنان از مطبوعات رابطه وجود دارد.

در این فرض به آزمون این مسئله پرداخته شد که آیا تصور و برداشتی که مردم نسبت به اعتماد به مطبوعات دارند در میزان مطالعه و استفاده آنان از مطبوعات مؤثر است یا خیر؟ تصور این بود اعتماد بیشتر به مطبوعات موجب استفاده بیشتر از آنها می شود با استفاده از آزمون کروسکال - والیس و محاسبه مجذور کای به آزمون فرض فوق پرداخته شد که نتایج آن در زیر آمده است.

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

جدول شماره ۱۴- نتایج آزمون کروسکال - والیس درباره فرضیه دهم

وضعیت تأهل	تعداد موارد	میانگین طبقات
مطالعه خیلی کم	۱۸	۱۳۳/۹۷
کم	۲۷	۱۴۵/۵۹
معمولی	۱۶۲	۱۸۲/۷۵
زیاد	۱۲۲	۲۱۳/۴۵
خیلی زیاد	۵۰	۲۰۰/۴۴
جمع	۳۷۹	
درجه معنی داری	درجه آزادی	مجذور خی (کای)
Chi - Square	D - F	Significance
۰/۰۰۳۲	۴	۱۵/۸۹۷۰

همانگونه که از نتایج جدول پیداست، به علت اینکه سطح معناداری مجذور کای کوچکتر از 0.05 است، دلیل کافی برای رد فرض صفر در اختیار داریم، بنابراین فرض صفر را رد و فرض اصلی را قبول می‌کنیم. این امر نشان دهنده معنادار بودن رابطه میان میزان اعتماد به روزنامه‌ها و میزان مطالعه به مطبوعات می‌باشد.

فرضیه یازدهم: بین میزان اعتماد به روزنامه‌ها و جنسیت رابطه وجود دارد

در این فرضیه به آزمون رابطه میزان اعتماد با جنسیت افراد اقدام شد تا بررسی شود که آیا بین میزان اعتماد زنان و مردان نسبت به روزنامه‌ها تفاوت معناداری وجود دارد؟ با استفاده از آزمون کروسکال - والیس و محاسبه مجذور کای به آزمون فرض فوق پرداخته شد که نتایج آن در ذیل آمده است.

پژوهشی پیرامون میزان بهره مندی مردم شهر بمانورد از ...

جدول شماره ۱۵ نتایج آزمون کروسکال - والیس درباره فرضیه یازدهم

جنسیت	تعداد موارد	میانگین طبقات
زنان	۱۶۶	۲۰۰/۴۳
مردان	۲۱۳	۱۸۱/۸۷
جمع	۳۷۹	
درجه معنی داری	درجه آزادی	مجذور خی (کای)
D - F	Chi - Square	Significance
۰/۱۰۱۹	۱	۲/۶۷۶۱

همانطوریکه از نتایج جدول پیداست، از آنجا که سطح معناداری مجذور کای محاسباتی بزرگتر از 0.05 است. دلیل کافی برای رد فرض صفر نداشته، از اینرو فرض صفر را قبول و فرض اصلی را رد می کنیم. این بدین معناست که رابطه فوق از نظر آماری معنادار نبوده است و هیچ تفاوتی میان زنان و مردان از لحاظ میزان اعتماد به مطبوعات وجود ندارد و میزان اعتماد به مطبوعات آنان تقریباً با هم یکسان می باشد.

فرضیه دوازدهم: بین میزان اعتماد به روزنامه‌ها و وضعیت تأهل رابطه وجود دارد.

در این فرضیه به بررسی و مقایسه میزان اعتماد به روزنامه‌ها در میان افراد مجرد و متأهل پرداخته شد تا بررسی شود که آیا میان وضعیت تأهل و اعتماد به روزنامه‌ها رابط معناداری وجود دارد. با استفاده از آزمون کروسکال - والیس و محاسبه مجذور کای نتایج به دست آمده در جدول ذیل ارائه می‌شود.

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

جدول شماره ۱۶ نتایج آزمون کروسکال - والیس فرض دوازدهم

وضعیت تأهل	تعداد موارد	میانگین طبقات
مجرد	۲۱۹	۱۹۶/۳۳
متأهل	۱۵۵	۱۷۵/۰۲
جمع	۳۷۴	
درجه معنی داری	درجه آزادی	مجذور خی (کای)
Significance	D - F	Chi - Square
۰/۰۶۰۴	۱	۳/۵۲۶۰

همانگونه که از نتایج جدول پیداست، به علت اینکه سطح معناداری مجذور کای بزرگتر از 0.05 است. دلیل کافی برای رد فرض صفر وجود ندارد و بنابراین رابطه فوق رابطه معناداری نمی‌باشد، لذا فرض اصلی را کنار می‌گذاریم.

فرضیه سیزدهم: بین قیمت مطبوعات و میزان استفاده مردم از آنها رابطه وجود دارد

یکی از عوامل مؤثر بر بهره‌مندی مطبوعات قیمت آنها است. برای بررسی این امر که آیا قیمت تأثیری در استفاده از مطبوعات دارد یا نه به آزمون فرض فوق پرداخته شد. با استفاده از برنامه و محاسبه آمار مجذور کای به بررسی رابطه قیمت مطبوعات و استفاده مردم از مطبوعات پرداخته شد که نتایج آن در جدول ذیل آمده است.

پژوهشی پیرامون میزان بهره مندی مردم شهر بجنورد از ...

جدول شماره ۱۷ نتایج آزمون کاسکور (مجذور خی) فرض سیزدهم

جمع	خیلی زیاد	زیاد	تا اندازه‌ای	کم	خیلی کم	قیمت میزان استفاده
۱۸	۱	۱	۸	۷	۱	خیلی کم
۲۶	۳	۲	۶	۹	۶	کم
۱۵۸	۲۵	۲۶	۵۵	۳۳	۱۹	تا اندازه‌ای
۱۲۱	۱۵	۱۶	۴۵	۳۲	۱۳	زیاد
۴۹	۵	۵	۱۸	۸	۱۳	خیلی زیاد
۳۷۲	۴۹	۵۰	۱۳۲	۸۹	۵۲	جمع
مجذور خی (کای) Chi - Square ۲۱/۰۲۷		درجه آزادی D - F ۱۶		درجه معنی داری Significance ۰/۱۷۷۴۵		

همانگونه که از نتایج مجذور کای پیداست، از آنجا که عدد بدست آمده بزرگتر از 0.05 است. دلیل کافی برای رد فرض صفر وجود ندارد و بنابراین رابطه فوق معنادار نمی‌باشد. این یافته نشان می‌دهد که احتمالاً کسانی که توان مالی کمتری دارند و نمی‌توانند مطبوعات مورد علاقه خود را تهیه کنند، از مطبوعات در محل کیوسک مطبوعات استفاده می‌کنند و یا از مطبوعات خریداری شده توسط دیگران استفاده می‌نمایند.

فرضیه چهاردهم: بین دیر رسیدن مطبوعات به شهر بجنورد و میزان استفاده مردم از مطبوعات رابطه وجود دارد

در این فرض به بررسی رابطه میان تأخیر در رسیدن مطبوعات در سطح شهر استفاده و مطالعه مردم از مطبوعات پرداخته شد. با توجه به اینکه مطبوعات سراسری کشور از جمله کیهان، اطلاعات، حیات نو، بعد از یک و در مواردی چند روز تأخیر در شهر توزیع می‌شوند. تنها روزنامه‌های محلی استان مانند قدس و خراسان است که همان روز به بجنورد می‌رسد. در این فرض به بررسی میزان مطالعه مطبوعات و دیر کرد آن اقدام شد. با استفاده از برنامه Crosstabs و

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

محاسبه آمار کی χ^2 در به بررسی این آزمون با محاسبه آمارهای همبستگی متناسب به بررسی شدت همبستگی این در سطح با یکدیگر پرداخته شد که نتایج آن در ذیل آمده است.

جدول شماره ۱۸ نتایج آزمون کاسکور (مجذور خی) فرض چهاردهم

تأخیر مطالعه مطبوعات	خیلی زیاد	زیاد	تا اندازه‌ای	کم	خیلی کم	جمع
خیلی کم	۵	۱	۵	۴	۳	۱۸
کم	۲	۵	۵	۱۱	۳	۲۶
تا اندازه‌ای	۳۶	۳۷	۵۲	۲۳	۹	۱۵۷
زیاد	۲۵	۳۸	۳۱	۲۰	۶	۱۲۰
خیلی زیاد	۱۶	۶	۱۵	۹	۳	۴۹
جمع	۲۴	۶۷	۱۰۸	۸۷	۸۴	۳۷۰
درجه معنی داری D - F	درجه آزادی		مجذور خی (کای)			
۰/۰۱۶۷۳	۱۶		ignificance Chi - Square			
			۳۰/۲۵۲۸۳			

از آنجا که سطح معناداری مجذور خی $\text{sig} < 0.05$ است، لذا دلیل کافی برای رد فرض صفر در اختیار داریم و رابطه فوق معنادار می باشد، فرض صفر را رد و اصلی را قبول می‌کنیم.

فرض پانزدهم: جنسیت با نوع مجلات مورد علاقه افراد رابطه دارد.

در این فرض به بررسی رابطه جنسیت با مجلات مورد علاقه زنان و مردان اقدام شد تصور می‌شد زنان و مردان هر یک به خاطر وضعیت روحی و عاطفی متفاوتی که دارند به مجلات مختلفی علاقه‌مند باشند.

پژوهشی پیرامون میزان بهره مندی مردم شهر بم‌نورد از ...

جدول شماره ۱۹ نتایج آزمون کروسکال - وایس فرض پانزدهم

جنسیت	تعداد موارد	میانگین طبقات
خانمها	۱۰۷	۸۷/۰۱
آقایان	۱۱۱	۱۳۱/۱۸
جمع	۲۱۸	
درجه معنی داری	درجه آزادی	مجذور خی (کای)
Significance	D - F	Chi - Square
۰/۰۰۰۰	۱	۲۶/۷۱۷۹

همانطور که از نتایج جدول پیداست، از آنجا که سطح معناداری مجذور خی برابر صفر $\text{sig}=0$ کمتر از 0.05 می باشد. با این وضعیت رابطه فوق معنادار بوده است و فرض محقق در مورد تفاوت مورد علاقه خانمها و آقایان تأیید می گردد.

فرض شانزدهم: وضعیت تأهل در روزنامه های مورد علاقه افراد تأثیر می گذارد. در این فرض به بررسی رابطه نوع روزنامه های مورد علاقه با وضعیت تأهل اقدام شد. تصور می شد که افراد مجرد و متأهل با توجه به موقعیت و شرایطی که در آن قرار دارند به نوع خاصی از روزنامه ها و مجلات علاقمند باشند.

جدول شماره ۲۰ نتایج آزمون کروسکال - وایس فرض شانزدهم

جنسیت	تعداد موارد	میانگین طبقات
مجرد	۱۹۴	۸۰/۸۳
متأهل	۱۵۵	۶۵/۰۴
جمع	۳۴۹	
درجه معنی داری	درجه آزادی	مجذور خی (کای)
Significance	D - F	Chi - Square
۰/۰۳۱۱	۱	۴/۶۴۶۹

همانگونه که از نتایج جدول پیداست از آنجا که سطح معناداری مجذور خی (کای) محاسباتی $\text{sig} < 0.05$ است لذا دلیل کافی برای رد فرض صفر و تأیید فرض اصلی داشته و معنادار بودن رابطه فوق می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

تحقیق حاضر در زمینه بهره‌مندی مردم شهر بجنورد از مطبوعات به یافته‌هایی منتهی شد که ذیلاً به برخی از مهمترین آنها اشاره می‌شود.
(۴۵/۴ درصد) افراد با سواد ۱۵ سال به بالای شهر بجنورد به مطالعه مطبوعات علاقمند هستند که میزان بسیار کمتری در مقام مقایسه با تحقیقی که در سال ۱۳۶۸ توسط سهراب زاده و عبدی در تهران انجام گرفت یعنی (۸۰ درصد) جمعیت بالای ۱۵ سال مطبوعات را مطالعه می‌کردند، نشان می‌دهد.

در عین حال، با تحقیقی که توسط رجب زاده در سال ۱۳۷۴ با عنوان مصرف سرانه مطبوعات در خانواده‌های ایرانی در شهرهای همدان، اراک، بوشهر انجام گرفت، یعنی در سه شهر همدان، اراک و بوشهر میزان قابل قبولی را نشان می‌دهد. یعنی در سه شهر همدان، اراک و بوشهر میزان علاقمندی به مطبوعات به ترتیب (۲۶/۸ درصد) و (۳۲ درصد) جمعیت بالای ۶۴ سال در سه شهر مذکور روزنامه را مطالعه می‌کنند، میزان قابل قبولی را نشان می‌دهد. مقایسه این ارقام یافته‌های تحقیق سهراب زاده و عبدی در سال ۱۳۶۹ در خصوص مطالعه در شهر تهران حاکی از فاصله بسیار زیاد مصرف این کالا در تهران و مراکز دیگر استانها (تهران تقریباً در برابر سه شهر مذکور) است.

اما در مورد دلایل عدم مطالعه روزنامه باید افزود که شهروندان بجنوردی مهمترین دلیل را دیر رسیدن روزنامه به شهر و توزیع نامناسب آن ذکر کرده‌اند. در حالی که در تحقیق سهراب زاده-عبدی دلایل عدم مطالعه مطبوعات به ترتیب نداشتن وقت، عدم دسترسی و عدم علاقه ذکر شده است.

پژوهشی پیرامون میزان بهره مندی مردم شهر بجنورد از ...

به نظر می‌رسد چنانچه مشکل پایین بودن تیراژ دسترسی به مطبوعات بویژه روزنامه برطرف گردد، استقبال بیشتر شده و از علل مهم مربوط به عدم مطالعه کاسته خواهد شد.

نکته دیگر اینکه با توجه به تعدد روزنامه‌های مطالعه شده در اولویت اول به ترتیب، خراسان (۵/۹ درصد)، همشهری (۵/۴ درصد)، کیهان (۴/۹ درصد)، اطلاعات (۴/۳ درصد)، قدس (۲/۶ درصد) و در اولویت دوم خراسان (۱۱/۹ درصد) و در اولویت سوم خراسان (۲۲/۷ درصد)، همشهری (۱۷/۴ درصد)، حیات نو (۹/۶ درصد)، اطلاعات (۸ درصد)، قدس (۵/۴ درصد) بیشترین ارقام را دارا بودند. این ارقام مصرف بیشتر روزنامه خراسان را در بین جمعیت روزنامه خوان خراسان نشان می‌دهد.

علت مطالعه روزنامه محلی که همانروز در سطح شهر توزیع می‌شود و در مرحله بعد در مقایسه همشهری با سایر روزنامه‌ها حاکی از جاذبه بیشتر آن نسبت به سایر روزنامه‌هاست. بنابراین، می‌توان گفت از لحاظ رتبه‌بندی خراسان در مقام اول و همشهری در مقام دوم و سایر روزنامه‌ها در رتبه سوم قرار دارند. بررسی مطالعه انواع روزنامه حاکی از آن است که با افزایش یافته و بعد از آن رو به کاهش می‌گذارد. در جمعیت با سواد بالای ۱۵ سال بجنورد، مردان نسبت به زنان روزنامه بیشتری مطالعه می‌کنند. مطالعه روزنامه بیشترین همبستگی را با تحصیلات دارد و با افزایش تحصیلات مطالعه روزنامه نیز افزایش می‌یابد. یافته‌های این تحقیق با تحقیق سهراب زاده - عبدی در خصوص شهر تهران هم جهتی نشان می‌دهد.

همچنین زنان خانه دار بجنوردی نسبت به افراد شاغل، محصل کمتر روزنامه مطالعه می‌کنند مجلاتی که بیشترین خواننده را در شهر بجنورد داشته اند، عبارتند از: خانواده، ایران جوان، روزهای زندگی، جوانان، دنیای ورزش، و اطلاعات هفتگی و (۷۲ درصد) از خوانندگان مجله خانواده را زنان و (۳۱/۵

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

درصد) را مردان و (۸/۴ درصد) مجله ایران جوان را زنان و (۱۴/۴ درصد) را مردان و (۶/۵ درصد) از خوانندگان روزهای زندگی را زنان و (۲۰/۷ درصد) را مردان، (۵/۶ درصد) از خوانندگان جوانان را زنان و (۱۱/۷ درصد) را مردان و (۱/۹ درصد) از خوانندگان دنیای ورزش را زنان (۲/۷ درصد) را مردان تشکیل می‌دهد.

در بررسی رابطه ویژگیهای جمعیت نمونه و مطالعه مجله در شهر بجنورد این نتایج بدست آمده است: با افزایش سن، مطالعه مجله و نوع آن افزایش و بعد از آنان رو به کاهش می‌گذارد و زنان بیش از مردان به مطالعه مجله می‌پردازند. با افزایش سطح تحصیلات مطالعه مجله افزایش می‌یابد. روزنامه‌ها باید بازنمای کاملی از واقعیت بوده و از استقلال لازم برخوردار باشند. همچنین پیشنهاد شده تا روزنامه‌ها به مسئولیت اصلی خود یعنی بیان افکار و اطلاعات با تنوع لازم بیشتر همت گمارند.

پیشنهادات

- ۱- انجام تحقیقات مشابه در سایر شهرهای دور از مراکز استانها و بهره‌مندی از مطبوعات در شهرهای مختلف حداقل در استان خراسان با هم مقایسه شود. چنانچه نتایج تقریباً یکسانی بدست آید، می‌توان امیدوار بود که مسایل مطبوعات کشور تقریباً در همه جا مشابه است و می‌توان در سطح ملی به آنها پرداخت.
- ۲- تحقیقی با عنوان مسایل، مشکلات در نحوه توزیع مطبوعات در سطح شهرهای دور از مرکز انجام گیرد.

کتابنامه

- پیر، آلبر و ترو، فرناند (۱۳۶۳). تاریخ مطبوعات جهان. ترجمه هوشنگ فرخجسته. تهران: پاسارگاد.
- پیر، آلبر (۱۳۶۸) مطبوعات. ترجمه فضل‌الله جلوه. تهران: سازمان انتشارات انقلاب اسلامی.
- دیانی، محمدحسین (۱۳۷۸). حجم نمونه در پژوهش‌های پیمایشی. فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی. جلد دوم، شماره سوم.
- رجب‌زاده، احمد و سبزیان‌فر، سعید (۱۳۷۴). بررسی میزان مصرف کالای فرهنگی خانوار در همدان، اراک و بوشهر. تهران: مرکز پژوهش‌های بنیادی،
- سبزیان‌فر، سعید (۱۳۷۴). بهره‌مندی شهروندان تهرانی از مطبوعات. تحقیق انجام شده در حاشیه جشنواره مطبوعات.
- سهراب‌زاده، مهران و عبدی، عباس (۱۳۶۹). سنجش بهره‌مندی شهروندان تهرانی از مطبوعات. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها
- محسنیان‌راد، مهدی (۱۳۷۵). انقلاب، مطبوعات و ارزشها (مقایسه انقلاب اسلامی و مشروطیت). تهران: سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی. ص ۸۲